

Norvegijos
knygynų
premija

LARS MYTTING

Edvardas
Birjfelis

PLAUK SU
SKĘSTANČIAIS

Valerija
Birjfelis

Nikolė
Dera

Svend
Birjfelis

Dera

Alma
Birjfelis

Isabelė
Dera

Einaras
Birjfelis

Dera

Paulina
Dera

Birjfelis

Edvardas
Dera

Nikolė
Dera

Birjfelis

Alma littera

MAN MAMA BUVO KVAPAS. Šiluma. Koja, į kurią įsikibdavau. Kažkoks melsvas alsavimas; suknelė, kurią maniau prisimenąs ją dėvėjęs. Tariau sau, kad ji paleido mane į gyvenimą lyg strėlę iš lanko, ir nežinojau, ar mano prisiminimai apie ją teisingi, tiesiog susikūriau juos taip, kaip, maniau, sūnus turėtų prisiminti mamą.

Atklydus ilgesiui, galvodavau būtent apie mamą. Kartais apie tėvą. Kartais klausdavau savęs, ar jis buvo toks pat kaip ir kiti miestelio tėčiai. Vyrai senomis karinėmis uniformomis, avintys senamadiškus futbolo batelius, vyrai, besikeliantys ankstų savaitgalio rytą sudalyvauti Saksumo medžiotojų ir žvejų klubo talkoje. Bet aš be jokio gailėsčio leidau šiam vaizdiniui sunykti. Daug metų maniau, kad senelis mėgino tinkamai atlikti tėvo vaidmenį ir, tiesą sakant, jam pavyko.

Senelio peilis buvo apgadintas rusiškas durtuvas. Beržinė rankena – vienintelis jo padarytas medžio dirbinys. Buka viršutine ašmenų nugarėle jis gramdydavo rūdis ir lankstydavo plieninius virbus. Aštriuoju geležtės kraštu pjaustydavo tinką ir pradarydavo didelius kalkių maišus. Greitai, kad baltos granulės ne išbyrėtų, o gražiai išsipiltų, ir aš galėčiau nuvežti jas traktoriumi į laukus.

Aštrioji ir bukoji briaunos užsibaigė durklo galiuku, kuriu jis dorodavo Saksumo ežere sugautas kilogramines žuvis. Atkabindavo nuo masalo piktai besiblaškančius ir bandančius

įtraukti oro galingus upėtakius. Paguldydavo juos ant sijų, smeigdavo peilio galiuku į kaukolę ir imdavo girtis geru laimikiu. Tada aš visuomet kilsteldavau irklus ir įsižiūrėdavau, kaip nuo geležtės lėtai varva tirštas kraujas, o vanduo nuo irklų teka greita plona srovele.

Bet lašai sumišdavo tuose pačiuose kalnų vandenyse. Upėtakis nukraujuodavo ir tapdavo *mūsų* žuvimi iš *mūsų* ežero.

Pirmą dieną mokykloje ant mokyklinio suolo suradau savo pavardę ir atsėdau ten. Popierius buvo perlenktas per pusę ir pastatytas, o ant jo keista rašysena, žymekliu ant abiejų pusių buvo užrašyta *Edvardas Hirifjelis*, lyg ne tik mokytoja, bet ir aš pats turėčiau prisiminti, kas aš toks.

Visą laiką sukiojau norėdamas pamatyti senelį, nors ir žinojau jį ten stovint. Kiti vaikai jau pažinojo vienas kitą, tad aš tiesiog spoksojau į priešais mane pakabintą Europos žemėlapi ir plačią, tuščią, lyg vandenynas žalią lentą. Atsisukau dar kartą ir pastebėjau, kad senelis yra dvigubai vyresnis už kitus tėvus. Jis stovėjo ten, vilkėdamas savo islandiškąjį megztinį, ir atrodė senas kaip Fritjofas Nansenas ant dešimties kronų banknoto. Jų abiejų buvo tokie patys ūsai ir antakiai. Nugyventi metai jo neslėgė, o tarytum papildė ir suteikė jo veidui energijos. Kadangi senelis negalėjo pasenti. Jis taip sakė. Kad aš palaikau jo jaunystę ir kad jis jaunėja dėl manęs.

MAMOS IR TĖČIO VEIDAI niekada nepaseno. Jie gyveno nuotraukoje ant komodos, prie telefono. Tėvas, vilkintis į apačią plātėjančias kelnes ir dryžuotą liemenę, palinkęs prie „Mercedes“ automobilio. Mama pasilenkusi glosto Peļį, mūsų sodybos šunį. Tarytum jis blokuotų kelią, tarytum nenorėtų, kad mes išvažiuotume.

Galbūt gyvūnai tokius dalykus supranta.

Na, o aš sėdžiu ant galinės sėdynės ir mojuoju, taigi nuotrauka tikriausiai daryta mūsų išvykimo dieną.

Man vis dar atrodo, kad aš prisimenu kelionę į Prancūziją, dirbtinės odos, kuria buvo aptrauktos automobilių sėdynės,

kvapą, palei automobilio langą lekiančius medžius. Ilgą laiką tikėjau, kad prisimenu, kaip tądien kvepėjo mama, ir jų vėjo blaškomus balsus.

Komodos stalčiuje laikėme nuotraukų negatyvus. Senelis nenusiuntė juostelės išryškinti. Iš pradžių maniau, kad jis taupo pinigus, nes po tos dienos, kuri tapo paskutine mamos ir tėčio nuotrauka, atėjo Kūčios, vidurvasario žvejyba ir bulviakasis.

Nežinia, ką jis iš tikrųjų taupė. Manau, kad jis delsė išryškinti juostelę, nes kol neparsineši iš laboratorijos nuotraukų, nežinai, kokios jos bus. Tu įsivaizduoji, viliesi pamatyti, kaip atrodyt jose užfiksuoti vaizdai, tad mama ir tėtis dar ilgai gyveno emulsijoje, kol galiausiai nuotraukos buvo išryškintos.

Tikėjau seneliu, kai pasibaigus mano pykčio priepuoliams jis kartodavo, kad viską man papasakos, kai būsiu „pakankamai didelis“. Bet tikriausiai jis nepastebėjo, kaip aš užaugau. Tad aš išsiaiškinau tiesą pernelyg anksti, o tada jau buvo per vėlu.

Tai įvyko trečioje klasėje, mokslo metų pradžioje. Nuvažiavau dviračiu iki Lindstado sodybos. Durys buvo atviros, tad aš įėjau vidun ir pasisveikinau. Namas buvo tuščias, visi tikriausiai buvo daržinėje, taigi nuėjau į svetainę. Tamsioje, dėmėtoje knygų lentynoje stovėjo garso aparatūra ir plokštelių dėklas. Taip pat Norvegijos kelių asociacijos žemėlapiai, adaptuoti „Drąsiųjų kelių“ serijos romanai ir eilė burgundiško vyno spalvos knygų, ant kurių nugarėlių buvo užrašyta „Tai įvyko“. Kiekvieniems metams buvo skirta po vieną knygą, ir aš supratau, kad jose užfiksuoti visi svarbiausi kiekvienų metų įvykiai.

Žinoma, aš neatsitiktinai išsirinkau 1971-ųjų knygą, ir atrodė, kad knyga pati norėjo būti atversta, nes lapai atsivertė kaip tik ties rugsėjo mėnesiu. Puslapiai buvo išmarginti pirštų atspaudais. Lapų kampai buvo sudilę, o ant siūlės matėsi tabako trupiniai.

Atskiros mamos ir tėčio nuotraukos, dvi paprastos portretinės fotografijos. Po jomis buvo užrašyti jų vardai ir skliausteliuose įrašytas žodis „Reuters“. Man pasidarė įdomu, kas tas

Reutersis, ir pamaniau, kad turėčiau išsiaiškinti, nes tai susiję su mano tėvais.

Ten buvo rašoma, kad atostogaujanti norvego ir prancūzės pora, *abu gyvenantys Gudbrandsdalene*, žuvo Otiujyje, šiaurės Prancūzijoje, rugsėjo 23 dieną. Jie lankėsi Pirmojo pasaulinio karo mūšio lauke ir buvo rasti negyvi upėje. Skrodimas parodė, kad jie įkvėpė senos granatos dujų, įkrito į šaltą vandenį ir nesugebėjo išplaukti į paviršių.

Metų knygoje buvo rašoma, kad palei senąsias fronto linijas vis dar buvo likę keletas milijonų tonų paslėptų sprogmenų ir kad kai kurių vietovių neišmanoma išvalyti. Pastaraisiais metais, užlipę ant tokių užkastų sprogmenų, žuvo daugiau nei šimtas turistų ir ūkininkų.

Tiek aš jau žinojau iš šykščių senelio paaiškinimų. Toliau knygoje „Tai įvyko“ buvo rašoma tai, ko jis nepapasakojo.

Remiantis automobilyje surastais įrodymais, policija nustatė, kad pora kartu su savimi buvo pasiėmusi vaiką, trejų metų berniuką. Bet jis nebuvo surastas, taigi inicijuota jo paieška. Šunys bergždžiai naršė senąjį mūšio lauką, narai ieškojo upėje, norint praplėsti paieškų lauką į pagalbą buvo pasitelkti sraigtasparniai.

Ir tuomet aš perskaičiau sakinį, įžiebusį manyje vaikystės atsiminimus. Jausmas buvo toks, kaip tada, kai meti laikraštį į židinį, šriftas išryškėja ir tampa lengvai įskaitomas, nors popierius jau įsidedęs ir net mažytis prisilietimas tuojau pat paverčia jį pelenais.

Po keturių dienų vaikas buvo surastas už šimto dvidešimties kilometrų esančiame gydytojo priimamajame, mažame Le Kro-tua uoste. Intensyvus policijos tyrimas nedavė jokių atsakymų. Manoma, kad berniukas buvo pagrobtas. Be kelių nežymių įbrėžimų, jis buvo visiškai sveikas.

Toliau sekė pasakojimas apie tai, ką aš jau žinojau. Mane pasiėmė Norvegijoje gyvenantys seneliai ir dabar aš stovėjau ir spoksojau į knygos lapus. Atverčiau kitą lapą, norėdamas pažiūrėti, ar dar kas nors įvyko po to. Atverčiau ankstesnį lapą, norėdamas pažiūrėti, ar kas nors įvyko prieš tai. Išrinkau tabako

trupinius iš siulės. Žmonės apie mane kalbėjo. Užsukę kavos išsitraukdavo knygą „Tai įvyko 1971“ ir prisimindavo laikus, kai apie kažką iš Hirifjelių giminės rašė laikraščiai.

Aš visas viriau pykčiu. Senelis sakė, kad jis nieko daugiau nežinojo, tad aš išrėkiau savo klausimus beržų giraitei, augusiai netoli sodybos. Kodėl mama ir tėtis pasiėmė mane kartu su saviimi į vietą, pilną granatų? Ką jie išvis ten veikė?

Atsakymai pradingo, mama ir tėtis pradingo lyg vėjo blaškomi pelenai, o aš augau Hirifjelyje.

HIRIFJELIS BUVO TOLIMOJOJE SAKSUMO DALYJE. Didžiosios sodybos buvo įsikūrusios kitoje upės pusėje, kur anksti nutirpsta sniegas ir saulės spinduliai myluoja rąstinius namus bei šalia besidriekiančius žemės sklypus. Ta pusė niekada nevadinama dešiniąja puse, kartais saulėtąja, bet dažniausiai niekaip, nes pavadinimą turi tik tolimoji pusė. Tarp mūsų teka Laugeno upė. Eidami į mokyklą arba į miestelį apsipirkti, turime praeiti nuo upės kylančio rūko sieną.

Didžiąją dienos dalį tolimąją pusę gaubia šešėlis. Žmonės juokauja, kad mes, čia gyvenantieji, šaudome į žuvų furgoną iš „Krag“ tipo šautuvo ir suraišiojame batų raištelius šiene miegantiems girtuokliams. Bet, tiesą sakant, net jei esi kilęs iš didelio Saksumo ūkio, negali girtis Paryžiaus ar netgi Hamaro manieromis. Saksumas niekada nebuvo rodomas per televiziją. Čia gali rasti tą patį, ką ir kituose kaimuose. Pirkėjų kooperatyvą, drabužių parduotuvę, paštą ir kredito uniją. Kelią, kuriame užklimpta greitosios pagalbos automobilis. Namus besilupančiais dažais, kuriuose gyvena žmonės, nepristatantys mokesčių deklaracijų.

Tik telekomunikacijų bendrovės inžinierius ir žemės valdybos taryba žinojo, kad ten, kur gyvenome mes, nuolatos šviečia saulė. Kadangi Hirifjelis įsikūręs toje slėnio pusėje, kur šlaitas ima leistis žemyn, sodyba atsiduria saulėtoje, vidinėje tolimosios dalies pusėje. Sodas, kur gyvenome vieni vieni, miške užtvertas užkardu.

•

Seneliui patikdavo ilgai vakaroti. Aš gulėdavau ant sofos, o jis rūkydavo cigariles ir tvarkydavo savo knygas ir albumus. Bacho kantatas, dėžes su Bethoveno ir Malerio simfonijomis, kurioms dirigavo Furtvengleris ir Klempereris. Lentynose rikiavosi naujos knygos pramaišiu su senomis. Iš Andrejaus pasaulio atlaso ir Mejerio enciklopedijos kyšojo tiek daug lapelių, kad atrodė, jog šioms knygoms auga nauji puslapiai.

Apsuptas vakaro užmigdavau, rūke, kuriame retkarčiais spragteldavo jo žiebtuvėlio akmenukas, pertraukiantis muziką, ir prieš jam padedant „Der Spiegel“, beveik miegodamas pajusdavau mane laikančias jo rankas, prasimerkęs – aplink besisukančias sienas ir lubas, lyg pats būčiau besisukanti kompasu rodyklė. Tada jis vėl mane paguldydavo, sulenkdamo mano rankas ir kojas ir apklodavo pūkine antklode, o kiekvieną rytą jo veidas ir vėl buvo ten pat, į prieškambarį krintantys saulės spinduliai apšviesdavo jo trumpą barzdą, lenktus, nuo tabako gelstelėjusius ūsus bei jo šypseną, sakančią, kad prieš pažadindamas jis stovėjo ir stebėjo mane miegantį.

Paštas buvo vienintelis dalykas, dėl kurio jis elgdavosi neprotingai, mat neleisdavo man jo paimiti. Jam vėluojant sunerimdavo ir kiekvieną dieną, vienuoliktą valandą, imdavo laukti raudono pašto tarnybos automobilio. Vėliau jis įsitaisė pašto dėžutę mieste ir paaiškino, kad kažkokie perėjūnai išlaužė pašto dėžutės užraktą.

Aš užsisakiau katalogų, pridėjau pašto ženklus atgaliniam siuntimui ir katalogai atėjo. Rinkinys garsiakalbio konstravimui, medžiokliniai ginklai, žvejybinė įranga, fotoaparatai, musių gaudyklės; katalogai ateidavo ir iš jų aš išmokau daugiau nei iš mokyklinių vadovėlių. Visas išorinis pasaulis pasiekdavo mane per katalogus, storus vokus ant įšilusio, iš miestelio grįžusio automobilio sėdynės. Tai tęsėsi visą amžinybę, iki kol vienais metais, sugrįžęs iš kasmetinio Avių ir ožkų augintojų asociacijos susirinkimo, jis nei iš šio, nei iš to leptelėjo, kad mums reikėtų

pasikeisti pašto dėžutę, nes važinėti į Saksumą pasiimti pašto – pernelyg didelis vargas.

Seniai prieš šį įvykį mes nupjovėme mano tėvo šratinio šautuvo buožę ir išvykome medžioti ančių. Tai buvo šešiolikto kalibro „Sauer & Sohn“ šautuvas su šoniniu taikikliu. Tėvas gavo jį dovanų Sutvirtinimo sakramento priėmimo proga, bet tikriausiai niekada juo nesinaudojo. Man paaugus suklijavome nupjautos buožės dalis, ir per *mano* Sutvirtinimo sakramento priėmimą ant rudai oranžinės riešutmedžio buožės buvo galima įžiūrėti plonytį randelį, liudijantį, kad augu kartu su seneliu.

Tai tokios buvo mano medžio rievės.

Bet aš gerai žinojau, kad jei medis auga pernelyg greitai, rievės būna platesnės, ir kai medis išauga ganėtinai didelis, gali nulūžti nuo vėjo.

Visą savo gyvenimą girdėjau beržyno ošimą. Ir vieną 1991-ųjų naktį jis sustiprėjo iki mane blaškyti ėmusio vėjo gūσιο. Kažkas toje istorijoje apie mano motiną ir tėvą vis dar judėjo lyg riebi žole šliaužianti gyvatė.